

فصل ۸

ادبیات جهان

گونه‌شناسی

از ابتدای کتاب تا این فصل، هرچه خواندیم، مربوط به فضای فکری و معنوی و جغرافیایی میهن عزیزمان ایران بوده است اما در این فصل با متن‌ها و شاعران و نویسندگانی آشنا می‌شویم که بیرون از جغرافیای فرهنگی ایران را تصویر می‌کنند و مسائل سرزمین‌های دیگر یا موضوع‌های بشری را در جهان، نشان می‌دهند. از طریق مطالعه این فصل، با افکار مشاهیر، اندیشه‌های ملل و آثار برجسته و شخصیت‌های مشهور ادبیات جهان آشنا خواهیم شد.

درس هفدهم: سپیده دم

۱. جنوب: جنوب لبنان، نماد مقاومت و قیام / ۲. ردا*: لباس بلند، جلویاز و بی دکمه [ردای کسی را بر دوش گرفتن: کنایه از پیروی از او و ارادت داشتن به او] / ۳. خورشید کربلا: استعاره از امام حسین(ع) / ۴. بر: سینه، آغوش(خورشید کربلا را در بر داری: عشق امام حسین در وجودت است، کنایه) / ۵. سرخ گل: سرخ، استعاره از جنوب لبنان / ۶. انقلاب زمین: منظور انقلاب جنوب لبنان / ۷. برین*: بالاین، برتر [انقلاب آسمان برین: منظور ارزشهای دینی و تعلیم انبیا است] / ۸. خوشه های گندم: نماد حاصلخیزی و فراوانی و برکت / ۹. برخاستن: کنایه از قیام کردن و برانگیخته شدن (پیامبران برمی خیزند: مقدس است؛ کنایه) /

تو را «جنوب»^۱ نامیدم / ای که ردای^۲ حسین را بر دوش / و خورشید کربلا^۳ را در بر^۴ داری / ای سرخ گل^۵ که فداکاری پیشه کردی / ای انقلاب زمین^۶ که با انقلاب آسمان برین^۷ / پیوند خورده ای / ای سرزمینی کز خاکت / خوشه های گندم^۸ می روید / و پیامبران برمی خیزند.^۹

معنی: تو را جنوب (لبنان) نامیدم / ای سرزمینی که ادامه دهنده راه امام حسین(ع) هستی! / و عشق امام حسین(ع) را در وجودت داری / ای گل سرخ (جنوب لبنان یا امام موسی صدر) که ایثار و فداکاری در پیش گرفتی! / ای انقلاب مردم جنوب لبنان که با انقلاب آسمان برتر (ارزشهای مذهبی و تعلیم انبیا) آمیخته شده ای. / ای سرزمینی که حاصلخیز و پربرکت و خاستگاه پیامبران (پاک و مقدسی) هستی!

مفهوم: مردم جنوب لبنان شیعه و ادامه دهنده راه امام حسین(ع) هستند / فداکاری مردم جنوب لبنان / انقلاب جنوب لبنان، آمیخته به ارزشهای مذهبی است. / حاصلخیز و پربرکت بودن جنوب لبنان / مقدس بودن جنوب لبنان / برانگیخته شدن پیامبران از این سرزمین

آرایه و دستور: تشخیص: مخاطب واقع شدن جنوب لبنان در کل بند؛ ردا بر دوش گرفتن جنوب لبنان؛ سینه داشتن جنوب لبنان؛ فداکاری گل سرخ / تضاد: زمین، آسمان / مراعات نظیر: زمین، خاک، گندم - حسین و کربلا / تلمیح: اشاره به واقعه کربلا، اشاره به این که سرزمین فلسطین خاستگاه پیامبران الهی است. / جناس (همسان): بر(حرف اضافه) و بر(اسم: سینه) / حذف فعل: فعل «داری» بعد از کلمه «دوش» به قرینه لفظی حذف شده است. / حذف منادا: در مصراع دوم، منادا(جنوب لبنان) بعد از «ای» به قرینه لفظی حذف شده است / نوع ترکیب «آسمان برین»: وصفی

۱. دفترهای شعر که ... اشاره به این که بخش عظیمی از ادبیات لبنان، ادب مقاومت است / ۲. روزهای عاشورا: استعاره از روزهای پر از مقاومت و شهادت مردم جنوب لبنان

تو را جنوب نامیدم / ای کشتی های صیادی که مقاومت پیشه کرده اید / ای ماهی دریا که مقاومت پیشه کرده ای / ای دفترهای شعری^۱ که مقاومت پیشه کرده اید / ای روزهای عاشورا!^۲

معنی: نام تو را جنوب گذاشتم / ای کشتیهای ماهیگیری(صیادان) که در برابر تجاوز مقاومت می کنید / ای ماهیهای دریا که با مقاومت همگام هستید. / ای دفترهای شاعران که پر از شعر مقاومت هستید / ای روزهای جنوب لبنان که مانند روز عاشورا سرشار از مبارزه و شهادت هستید.

مفهوم: مقاومت همه جانبه مردم لبنان در برابر دشمن

آرایه و دستور: تشخیص و استعاره: مخاطب قرار گرفتن جنوب لبنان، مقاومت کشتی، ماهی و دفترهای شعر و روزهای عاشورا / مراعات نظیر: کشتی، ماهی، دریا / تلمیح: «روزهای عاشورا» به حدیث «کلّ يوم عاشورا و کلّ ارض کربلا» اشاره دارد. / نقش دستوری «کشتی ها، ماهی، دفترهای شعر و روزهای عاشورا»: همگی منادا هستند.

۱. آب: نماد پاکی و حیات / ۲. خوشه: نماد برکت و روزی / ۳. ستاره غروب: سیاره ناهید، نماد امیدبخشی، زیبایی و هدایتگری / ۴. سپیده دم: سحرگاه، نماد امید و پیروزی (سپیده دمی در انتظار زاییده شدن: نزدیک بودن پیروزی، کنایه) / ۵. پیکر: مجاز از انسان

تو را جنوب نامیدم / تو را آب‌ها و خوشه‌ها / و ستاره غروب نامیدم / تو را سپیده دمی در انتظار زاده شدن / و پیکری در

اشتیاق شهادت نامیدم / تو را انقلاب و شگفتی و تغییر نامیدم / تو را پاک و پاکیزه و ارجمند و توانا نامیدم

معنی: نام تو را جنوب گذاشتم / من تو را چون آب پاک و حیات‌بخش و چون خوشه پربرکت و چون سیاره ناهید، زیبا و امیدبخش می‌دانم. تو را مانند سپیده دمی می‌دانم که به زودی ظاهر خواهد شد و امید و رهایی خواهد آورد و تو را مانند انسانی دیدم که شوق شهادت دارد / تو را سرزمین دگرگونی و شگفتی و انقلاب می‌دانم / تو را پاک و پاکیزه و ارزشمند و توانا می‌دانم.

مفهوم: ستایش جنوب لبنان و مردمان فداکار آن.

آرایه و دستور: تشخیص: مورد خطاب قرار دادن جنوب لبنان در همه مصرع‌ها؛ نسبت دادن «زاده شدن» به سپیده دم / تشبیه: جنوب لبنان به آب‌ها، خوشه‌ها، ستاره غروب، سپیده دم، پیکری در اشتیاق شهادت / تضاد: غروب و سپیده دم / تکرار: تو، نامیدم

۱. برآمده: روییده / ۲. دیرین: قدیمی (مسافر دیرین: استعاره از جنوب لبنان) / ۳. خار: استعاره از رنج و سختی / ۴. فروزان: درخشان / ۵. بوسه زدن بر شمشیر: قدردانی به خاطر ظلم‌ستیزی (کنایه) / ۶. خاک قدم را پاک کردن: خستگی را رفع کردن، قدردانی کردن (کنایه)

تو را جنوب نامیدم / ای چون سبزه برآمده از دفتر روزگاران / ای مسافر دیرین بر روی خار و درد / ای چون ستاره

فروزان / ای چون شمشیر درخشان / بگذار بوسه زنی بر شمشیری که در دستان توست / بگذار گرد و خاک قدم‌هایت را بگیریم

معنی: نام تو را جنوب گذاشتم / ای سرزمین زیبایی که مانند سبزه در میان دفتر روزگاران (تاریخ) روییده‌ای / ای سرزمینی که زمانی دراز با درد و رنج همسفر بوده‌ای (همواره درد کشیده‌ای) / ای سرزمینی که مانند ستاره درخشان و روشن‌گر هستی / و مانند شمشیر درخشان و بُران هستی / اجازه بده به نشانه احترام و قدردانی شمشیری را که با آن با ظلم می‌جنگی، ببوسیم / و گرد و خاکی را که از مبارزه در قدم‌های تو نشسته است، پاک کنیم!

مفهوم: زیبایی و قدمت سرزمین لبنان / ستایش ظلم‌ستیزی، پایداری و رنج مردم جنوب لبنان

آرایه و دستور: تشخیص: نسبت دادن «دست، قدم، هدیه دادن» به جنوب لبنان / تشبیه: جنوب لبنان به سبزه، مسافر، ستاره، شمشیر-روزگاران به دفتر / حذف ارکان جمله: حذف منادا (سرزمینی که) بعد از «ای» در مصرع‌های ۲ و ۳ و حذف فعل «هستی» از ... به قرینه معنایی

۱. باران: نماد حیات، پاکی و طراوت / ۲. فصل: نماد دگرگونی / ۳. پرستو: نماد پیام‌آور بهار (اینجا نماد آزادی) / ۴. حماسه: دلیری، نوعی از شعر که در آن از جنگ‌ها و دلاوری‌ها سخن می‌رود. [سرور بارانها و فصلها، سرور سروران و برترین حماسه می‌تواند استعاره از امام موسی صدر باشد]

ای سرور باران‌ها و فصل‌ها، / تو را عطری نامیدم که در غنچه‌ها خانه دارد / تو را پرستو نامیدم / ای سرور سروران، / ای

برترین حماسه!

معنی: ای جنوب لبنان، ای سرور پاکیزه و طراوتها و نوشدن‌ها! / تو مانند عطر خوشبویی هستی که در غنچه‌ها نهفته است (غنچه‌ها می‌تواند به نوجوانان لبنان اشاره داشته باشد) / تو همانند پرستو پیام‌آور بهار آزادی هستی / ای بزرگ بزرگان / ای برترین شکل دلاوری و شجاعت!

مفهوم: بزرگداشت جنوب لبنان / توصیف طراوت، زیبایی و ... جنوب لبنان / جنوب لبنان پیام‌آور عشق و آزادی است

آرایه و دستور: تشخیص و استعاره: مخاطب قرار دادن جنوب لبنان؛ سرور باران‌ها و فصل‌ها / تشبیه: جنوب لبنان (یا امام موسی صدر) به عطر، پرستو / مراعات نظیر: عطر و غنچه / نقش دستوری «سرور»: منادا /

۱. نیلگون: به رنگ نیل، آبی سیر / ۲. مریم: حضرت مریم، مادر حضرت عیسی / ۳. گل: نماد انتظار

دریا متنی نیلگون^۱ است / که علی آن را می نویسد / و مریم^۲ هر شب، روی شن ها / به انتظار مهدی می نشیند / و گل های^۳ را می چیند / که از انگستان شهیدان می رویند.

معنی: دریا متنی آبی رنگ است که علی (ع) آن متن را می نویسد / و حضرت مریم هر شب روی شن های ساحل دریا / منتظر ظهور حضرت مهدی (عج) است / و گل هایی را که از رشادت و شهادت شهیدان می رویند، می چیند. (همان انتظاری را که شهیدان برای ظهور حضرت مهدی داشته اند، حضرت مریم نیز دارد؛ چون حضرت عیسی (ع) همراه امام مهدی (عج) ظهور خواهد کرد).

مفهوم: پایان ناپذیری دلنوشته های امام علی (ع) / انتظار موعود در همه ادیان الهی / ارتباط ادیان الهی با هم / شهدا زمینه ساز ظهور و رهایی و آزادی هستند.

آرایه و دستور: تشبیه: دریا به متن / مراعات نظیر: علی، مریم و مهدی / تلمیح: اشاره به قیام حضرت مهدی (عج) و اینکه حضرت عیسی (ع) زنده است و همراه حضرت مهدی (عج) ظهور می کند.

۱. **معرکه:** میدان جنگ، نام روستایی در جنوب لبنان که محل زندگی اجداد امام موسی صدر است / ۲. **صدر:** سینه، اول هر چیز، بالای مجلس، نام یکی از علمای مبارز لبنان (امام موسی صدر) / ۳. **سینه:** مجاز از همه وجود / ۴. **شرافت:** ارجمندی، باسرف بودن / ۵. **خاک:** مجاز از وطن / ۶. **کرامت:** بزرگی

تاریخ، روزی، روستای کوچکی را / از روستاهای جنوب به یاد خواهد آورد / که «معرکه»^۱ خوانده می شود. / روستایی که با «صدر»^۲ ش^۳ با سینه اش / از شرافت^۴ خاک^۵ و کرامت^۶ انسان بودن دفاع کرد.

معنی: آیندگان روزی روستای کوچکی از روستاهای جنوب لبنان را به یاد خواهند آورد / که به آن «معرکه» می گویند. / روستایی که با امام موسی صدرش و با همه وجودش از ارجمندی وطن و ارزشهای انسانی دفاع کرد.

مفهوم: زنده ماندن نام لبنان و مقاومت مردمانش در تاریخ / ستایش امام موسی صدر / ستایش دفاع از حیثیت و وطن

آرایه و دستور: تشخیص: «به یاد آوردن» تاریخ - «دفاع کردن» روستا / **ایهام تناسب:** «معرکه» نام روستایی در جنوب لبنان است و نام دیگر آن (میدان جنگ با «دفاع کرد» تناسب دارد) - «صدر»: امام موسی صدر و معنی دیگر آن (سینه) با «سینه» و «انسان» تناسب دارد، ایهام تناسب یا ایهام ترجمه / **تلمیح:** اشاره به مبارزات امام موسی صدر در جنوب لبنان / **تکرار:** روستا

۱. **سرور:** پیشوا، منظور امام موسی صدر / ۲. **نخل:** درخت خرما، نماد فراوانی و برکت، نماد مسلمانان / ۳. **عنب:** انگور، نماد فراوانی و برکت، نماد مسیحیان / ۴. **تاکستان:** باغ انگور، باغی که در آن تاک کاشته باشند. / ۵. **در امید را به روی کسی باز کردن:** امیدوار کردن، کنایه.

سرورم! ای سرور آزادگان! / در زمانه سقوط و ویرانی / جز تو، کسی نمانده است / که در زندگی ما نخل^۲ و عنب^۳ و تاکستان^۴ بکارد / جز تو کسی نمانده است! / مگر تو! / مگر تو! / پس درهای امید و روشنایی را به روی ما بگشای^۵!

■ **سمفونی پنجم جنوب، نزار قبانی (۱۹۹۸ - ۱۹۲۳ م)**

(با کاهش و اندکی تغییر)

معنی: ای سرور من! (جنوب لبنان یا امام موسی صدر) و ای سرور انسانهای آزاده! / در روزگار تباهی و نابودی ارزش های انسانی / غیر از تو کسی نمانده است که به زندگی ما رونق و برکت و امید بدهد. / غیر از تو کسی نمانده است / فقط به تو امیدواریم / فقط به تو امیدواریم / پس درهای امید و آزادی را تو به روی ما باز کن (تو ما را امیدوار کن).

مفهوم: درخواست کمک از امام موسی صدر / امام موسی صدر و مردم جنوب لبنان نجات بخش دنیای رو به زوال است.

آرایه و دستور: تشبیه: امید و روشنی به در (می توان استعاره مکنیه هم در نظر گرفت) / مراعات نظیر: نخل و عنب و تاکستان و بکارد / استعاره: درهای امید و روشنایی / **تکرار:** سرور، تو، کسی و ... / **نقش دستوری «سرورم» و «سرور آزادگان»:** منادا /

درس هفدهم: کارگاه متن پژوهی

قلمرو زبانی

۱. به نمونه‌های زیر، توجه کنید.

■ برپایه تناسب (همبستگی) : ■ برپایه هم‌معنایی (ترادف):

دوستی	باغ
محبت - مهربانی - لطف	بلبل - گل - پروانه
الفت	گلستان

■ اکنون برپایه نمونه‌های داده شده، نمودارهای زیر را کامل کنید.

الف) تناسب: ب) ترادف:

..... — **عطر** — (گل، گلاب، باغ، شکوفه) — **کرامت** — (بخشنده‌گی، بزرگی، احسان، جوان‌مردی)

۲. از میان موارد زیر، ترکیب‌های وصفی و اضافی را جدا کنید؛ سپس، هسته هر یک را مشخص نمایید.

«ستاره غروب، سرور آزادگان، مسافر دیرین، ماهی دریا، برترین حماسه»

ترکیب‌های وصفی: مسافر دیرین / برترین حماسه
ترکیب‌های اضافی: ستاره غروب / سرور آزادگان / ماهی دریا

۳. در مصراع زیر، نقش دستوری اجزای مشخص شده را بنویسید.

«پس، درهای امید و روشنایی را به روی ما بگشای»

مفعول - مضاف‌الیه - متمم (گروه متممی)

قلمرو ادبی

۱. مصراع‌های زیر را با توجه به آرایه‌های «تشخیص، کنایه و تشبیه» بررسی کنید.

• ای چون سبزه برآمده از دفتر روزگاران

پاسخ: تشبیه: جنوب لبنان به سبزه و روزگاران به دفتر / تشخیص: مخاطب قرار دادن جنوب لبنان

• ای کشتی‌های صیادی که مقاومت پیشه کرده‌اید!

پاسخ: تشخیص: مخاطب قرار دادن کشتی‌ها و مقاومت کردن آنها / کنایه: مقاومت پیشه کردن کنایه از ایستادگی

• بگذار بوسه زنیم بر شمشیری که در دستان توست

پاسخ: کنایه: بوسه زدن بر چیزی کنایه از احترام گذاشتن و تقدیر کردن

۲. کدام واژه مشخص شده «استعاره» به شمار می‌آید؟ مفهوم آن را بنویسید.

«ای مسافر دیرین بر روی خار و درد / ای چون ستاره فروزان» خار استعاره از رنج و سختی

۳. شاعر «باران‌ها» و «فصل‌ها» را در کدام مفهوم نمادین به کار برده است؟

پاسخ: باران: نماد پاکی و طراوت و رویش / فصل: نماد تغییر و دگرگونی

۴. کاربرد مناسب شبکه معنایی، در شعر و نثر، ضمن آنکه به تداعی معانی کمک می‌کند، سبب زیبایی و دلنشینی سخن می‌شود و آرایه «مراعات نظیر» را پدید می‌آورد؛ مثال:

ابر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند تا تو نانی به کف آری و به غفلت نخوری (سعدی)

تحلیل بیت: ابر و باد و مه و خورشید و فلک: تشخیص، مراعات نظیر و مجاز از همه پدیده‌ها / در کار بودن: فعال هستند(کنایه) / نان: مجاز از روزی / به کف آری: کسب کنی(کنایه) (کف مجاز از دست) / غفلت: ناآگاهی، بی‌خبری
معنی: تمام پدیده‌های هستی در فعالیت و تکاپو هستند تا تو روزی خود را به دست آوری و در عین حال از یاد خدا غافل نباشی
مفهوم: انسان اشرف مخلوقات است. / توصیه به فرمانبرداری از خدا و پرهیز از غفلت
● از متن درس دو نمونه مراعات نظیر بیابید.

پاسخ: نخل و عنب و تاکستان / علی و مریم و مهدی / کشتی، ماهی، دریا

قلمرو فکری

۱. دریافت خود را از سروده زیر بنویسید.

«تو را جنوب نامیدم / ... / ای انقلاب زمین که با انقلاب آسمان برین / پیوند خورده‌ای»

پاسخ: انقلاب مردم لبنان و مبارزات امام موسی صدر دینی است و با ارزشهای مذهبی و انقلابی و تعلیم پیامبران آمیخته است.

۲. در سروده زیر: «ای سرزمینی کز خاکت / خوشه‌های گندم می‌روید / و پیامبران برمی‌خیزند»

الف) کدام سرزمین مورد خطاب است؟ جنوب لبنان

ب) مقصود شاعر از مصراعهای دوم و سوم چیست؟ ... سرزمین لبنان مقدس، حاصلخیز و پربرکت و مقدس است.

۳. از متن درس، مصراعی را معادل معنایی قسمت مشخص شده بیابید.

«تو را سپیده‌دمی در انتظار زاده شدن / و پیکری در اشتیاق شهادت نامیدم»

پاسخ: ای سرخ گل که فداکاری پیشه کردی

۴. قبانی در این بخش از شعر بر چه نکته‌ای تأکید دارد؟

«ای که ردای حسین بر دوش داری / و خورشید کربلا را در بر داری ...»

پاسخ: امام موسی صدر و مردم سرزمین لبنان پیرو امام حسین هستند و عشق و اهداف او را در سینه دارند و ادامه دهنده راه او هستند

گروه‌های مهم املائی

آسمان برین - خار و درد - برترین حماسه - صدر و سینه - نخل و عنب و تاکستان

درس هفدهم: گنج حکمت (مزار شاعر)

۱. لگام*: افسار، دهنه اسب / ۲. زرین: طلایی / ۳. مزار: قبر، زیارتگاه / ۴. نیاکان: جمع نیا، پدران / ۵. سر فرود می آورد: خم می شد، تعظیم می کرد (کنایه)

تیمورلنگ، گاه سوار بر اسبی که لگامی^۱ زرین^۲ داشت - سرگرم اندیشه های دور و دراز خود - از میدان جنگ به گورستان می رفت و از اسب پیاده می شد و تنها در میان قبرها به گردش می پرداخت و هرگاه بر مزار^۳ یکی از نیاکان^۴ خود یا شاعری بزرگ، سرداری دلاور و دانشمندی نامدار می گذشت، سر فرود می آورد^۵ و مزار او را می بوسید.

آرایه و دستور: مراعات نظیر: لگام و اسب /

۱. گشودن شهر: به تصرف درآوردن، فتح کردن (کنایه) / ۲. دست بر داشتن از کاری: رها کردن آن کار، ترک کردن آن کار (کنایه) / ۳. جذبه: کشش / ۴. اسرارآمیز: ناشناخته، مرموز / ۵. گل: نماد خوبی و زیبایی (غرق در چیزی بودن: پر بودن از آن چیز) (کنایه) / تیمور، پس از آنکه شهر توس را گشود^۱، فرمان داد که از کشتار مردم آن دست بردارند^۲؛ زیرا فردوسی، شاعر ایرانی، روزگار خود را در آن به سر برده بود. آنگاه تیمور بر سر مزار او شتافت و چون جذبه ای^۳ اسرارآمیز^۴ او را به سوی فردوسی می کشید، خواست که قبرش را بگشاید: «مزار شاعر غرق در گل^۵ بود.»

مفهوم: ستایش فردوسی / سرنوشت خوب انسانهای نیکوکار

۱. در اندیشه شد: به فکر فرورفت، نگران شد / ۲. قره قوم: نام بیابانی در کشور ترکمنستان (به معنی ماسه بسیار نرم سیاه و مرطوب) / ۳. تاتار: مغولستان / ۴. نیا: جد / ۵. معبد: عبادتگاه / ۶. آرمیدن: خوابیدن، کنایه از دفن بودن / ۷. روی آوردن: رفتن (کنایه) / تیمور در اندیشه شد^۱ که پس از مرگ، مزار کشورگشایی چون او چگونه خواهد بود. پس از راه قره قوم^۲ به سوی تاتار^۳ - آنجا که نیای^۴ بزرگش، چنگیز، در معبدی^۵ آهنین آرمیده است^۶ - روی آورد^۷.

۱. زائر نامدار: زیارت کننده مشهور (منظور تیمور لنگ است) / ۲. زانو بر زمین زدن و سر فرود آوردن: تعظیم کردن و احترام گذاشتن / ۳. فاتح چین: چنگیز، تموچین (جد تیمورلنگ) / ۴. بر خود لرزیدن: کنایه از وحشت کردن، ترسیدن / ۵. ستمگر: منظور چنگیز است. / ۶. خون: نماد بدی و ظلم /

در برابر زائر نامدار^۱ که زانو بر زمین زده و سر فرود آورده بود^۲، سنگ بزرگی را که بر گور فاتح چین^۳ نهاده بودند، برداشتند؛ ولی تیمور ناگهان بر خود لرزید^۴ و روی بگردانید: «گور ستمگر^۵ غرق در خون^۶ بود.»

فرانسوا کوپه

مفهوم: سرنوشت هولناک ظالمان

گروه های مهم املائی

لگامی زرین - قبر و مزار - جذبه ای اسرارآمیز - راه قره قوم - تاتار و مغولستان - معبدی آهنین